

Reflecties op onderwijs in kwalitatieve onderzoeksmethoden

Jeanine Evers*

De observatie dat het denken van studenten doordeesemd is van het empirisch-analytisch/postpositivistisch gedachtegoed en dat kwalitatieve onderzoeksmethoden onvoldoende beklijven, herken ik ook uit mijn eigen onderwijspraktijk. Ik zal in het navolgende proberen na te gaan wat daarop naar mijn idee van invloed is. Allereerst is kwalitatief onderzoek complexer dan menig een denkt. Dit heeft veel te maken met het gegeven dat de kwalitatieve onderzoeker zijn eigen onderzoeksinstrument is. Daardoor is kwalitatief onderzoek doen niet alleen een technisch trucje, zoals sommigen ons willen doen geloven, maar daarnaast, en misschien zelfs bovenal, een attitudekwestie. Voor goed kwalitatief onderzoek moet je jezelf (in de zin van vooronderstellingen, vooroordelen en oordelen) overstijgen, en dat is een kwestie van veel oefenen, reflecteren en lange adem. Dat leer je niet in een korte cursus, maar kost jaren van oefenen, vallen, weer opstaan, reflecteren en doorgaan. Dit brengt me vanzelf bij de tweede overweging.

In het methodeonderwijs aan universiteiten en hogescholen wordt over het algemeen veel meer tijd besteed aan kwantificerend onderzoek dan aan kwalitatief onderzoek. Dat varieert een beetje met de richting waarin men studeert, maar de trend is duidelijk: het onderwijs in kwantificerende methoden is dominant. Je zou kunnen zeggen dat deze trend de vorige overweging rond de onderzoeker als instrument alleen maar versterkt. Waar je juist meer tijd nodig zou hebben om je kennis en kunde door oefening te vergroten, krijg je per saldo veel minder tijd, dus dat helpt zeker niet om het geleerde te laten beklijven.

Daarnaast speelt ook wat ik de 'versimpeling van het onderwijs' zou willen noemen. Het onderwijs wordt steeds meer ingericht in de vorm van hapklare brokken die passen in voorgestructureerde tijdseenheden. De boodschap wordt daarmee aangepast aan de curriculumorganisatie in plaats van andersom. Dit versterkt het idee dat methoden simpele trucjes zijn die iedereen kan leren en dat je lesmateriaal vooral een soort 'recept' moet zijn. Hierdoor verarmt het beroep op de denkcapaciteit van de ontvanger, waardoor deze meer en meer van een docent verwacht dat hij het denkwerk overneemt en een kant-en-klaar recept aanlevert voor goed onderzoek.

Dat is extra problematisch omdat het niet alleen indruist tegen de mores van wetenschappelijk onderzoek in het algemeen, maar ook tegen de specifieke natuur van kwalitatief onderzoek. Er is van tevoren geen 'weg' te bepalen die gewoon afgewandeld kan worden. Het prikkelende van kwalitatief onderzoek is

* Drs. Jeanine Evers is eigenaar-directeur van Evers Research & Training, dat trainingen in kwalitatieve onderzoeksmethoden verzorgt voor onderzoekers en promovendi en hen daarbij ook coacht. Daarnaast is zij universitair docent Kwalitatieve onderzoeksmethoden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. E-mail: j.evers@eshcc.eur.nl.

nu juist dat vraagstelling en onderzoeksopzet onderweg nog (en soms ingrijpend) kunnen wijzigen door voortschrijdend inzicht dat wordt verkregen door die typische kwaliteit dat je de respondenten maximaal wilt horen en zien, en dat de dataverzameling en -analyse (idealiter) in verschillende iteraties worden uitgevoerd. Uiteraard laat dit onverlet dat er – ook in kwalitatief onderzoek – voldoende tijd moet worden gestoken in een degelijk en doordacht onderzoeksontwerp.

Deze onzekerheid is meer dan velen kunnen hanteren, en zeker voor studenten is dat een lastig probleem. Zij willen een eenduidig advies: zó moet je het doen en niet anders. De gedachte dat er wel regels zijn, maar dat je in de context van de situatie moet handelen, is aan hen nog niet besteed. Dit maakt onderwijs in kwalitatieve onderzoeksmethoden lastig, want het hanteren van die onzekerheid is volgens mij een wezenlijk onderdeel van het metier van een kwalitatieve onderzoeker. In deze overgereguleerde maatschappij, waar de illusie heerst dat je alles kunt controleren, voor zijn of afwenden, is dat echter een ‘onwelkome boodschap’.

Tot slot nog een laatste overweging. Over het algemeen is methodeonderwijs bij studenten niet erg populair; zij kiezen voor een studie vanwege de inhoud en omstandigheden maar zeer beperkt een onderzoekscarrière. Dat maakt methodeonderwijs extra lastig, alhoewel dit mogelijk voor kwalitatief onderzoek wat makkelijker ligt dan voor bijvoorbeeld een vak als statistiek.

Terugkomend op de vraag die vanuit de redactie gesteld werd, namelijk wat adequate strategieën zouden kunnen zijn om ‘bij studenten de identificatie van wetenschappelijk met kwantitatief denken te doorbreken’, is mijn eerste gedachte: *tijd!*

Tijd voor onderwijs in kwalitatieve onderzoeksmethoden, dusdanig dat deze volwaardig naast kwantitatieve onderzoeksmethoden kunnen staan, in plaats van als een bijlage nog even terzijde te worden aangehaald of gepresenteerd. Daarnaast tijd voor studenten om een volledige cyclus van kwalitatief onderzoek te doorlopen onder begeleiding van een ervaren vakdocent, zodat ze in het veld leren omgaan met die onzekerheden en strategieën kunnen ontwikkelen om daarop in te haken. En daarnaast: tijd om studenten zelf open en creatief te leren denken, als basis voor elke wetenschappelijke of praktijkgerichte onderzoeksactiviteit, of deze nou kwalitatief of kwantitatief georiënteerd is. Wellicht dat het dan toch nog goed komt met de onderzoekskwaliteiten van onze studenten.